

I. PASIUNA

Ang potensyal sa kanding isip labing dakung tinubdan o kakuhaan sa gatas ug karne wala pa kaayo mapahimuslan. Ang kanding hinlo o limpyo nga hayop, ug ang lain nga baho sa toro nga kanding motim-aw lamang sa panahon nga kini manguwag (breeding season). Sumala sa pagtuon sa usa ka ahensya sa kagamhanan, napamatud-an nga ubay-ubay ang mga kapuslanan sa kanding tungod kay makahatag kini'g 56.4 % nga gatas; 35.6% nga karne; 4.3% na panit (hide); og 1.7 % nga lanot o "fiber". Matud sa mga eksperto, ang mga kanding ang gilaoman nga makatubag sa suliran kalabot sa panginahanglan sa sustansyadong pagkaon sa katawhan o pamilya nga nagapuyo sa kaumahan o "rural families".

II. MGA MATANG SA KANDING

a. Anglo Nubian – Orihinal na nagagikan sa India og Egypt. Usa sa timailhan niini mao and nagaluyloy nga mga dalonggan, balahibo nga kolor kape sagol itum, taason ang lawas; kasagaran motimbang ug 70-90 kgs; ug muhatag 4-5 litro na gatas kada adlaw.

b. Boer - Orihinal na nagagikan sa South Africa. Kini ginabuhit tungod sa karne niini. Puti ang balahibo ug kolor itum ug pula-kape (reddish brown) ang mga tiil sa luyo hangtod sa ulo niini. Kasagaran motimbang kini'g 90 kls kung hamtong na.

k. Saanen – Nagagikan kini sa Switzerland; puro puti ngadto sa hugawon nga puti ang kolor sa balahibo; tindog ang mga dalunggan; muhatag og 1.8 kls nga gatas kada adlaw; ug kasagaran mutimbang hangtod 70 kls kung hamtong na.

d. Toggenburg - Nagagikan kini sa Switzerland; aduna'y timailhan nga mga puti nga balahibo dapit sa nawong ug ikog, ug tuhoy ang mga dalunggan niini sama sa Saanen. Muhatag kinig gatas nga 1.5 litro kada adlaw.

e. Alpine - Orihinal na nagagikan sa Europa ug kolor hugawon nga puti, ug pula ngadto sa itum ang balahibo. Mutimbang kini hangtod 70 kls kung hamtong na. Patindog ang dalunggan niini ug tul-id ang nawong (straight face). Mohatag kini'g 1.5 litro na gatas kada adlaw.

g. Lumad/Nitibo- gagmay kining maong matang sa kanding; ang kolor sa balahibo niini adunay pula, puti, itum o sagol-

sagol niining mga kolor. Ang gatas igo lamang sa mag anak niini. Motimbang kini'g 20-30 kls kung hamtong na.

III. SUMBANAN SA PAGPILI

Inahan nga kanding

(1) Palit lamang ug mga inahan nga kanding gikan sa lugar nga susama ug klima sa dapit diin buhion kini. (2) Kon lumad o mestizo (graded) kinahanglan mutimbang kini'g dili muobos sa 25 ka kilo. (3) Hikapa ang suso para masuta ang gidak-on ug mamatikdan kung adunay abnormalidad. (4) Ang atngal (teats) kinahanglan parehas ang gitas-on, ug igo-igo ang gidak-on. (5) Paspas mukaon o ganado kining mokaon, abtik ang mga mata ug husto ang purma sa kalimutaw.

Toro o Barako

(1) Pili-a ang torong kanding nga edad ug usa ka tuig ug nakasinati na'g malampuson nga paghabal. (2) Kinahanglan adunay listahan sa mga ginikanan o pedigree nga ang kaliwat kusog mosanay. (3) Pili-a ang torong kanding gikan sa inahan nga kasagaran manganak ug kaluha. (4) Pili-a ang toro nga maabtik ug andam sa kanunay mohabal sa naga-ulag nga babayeng kanding. (5) Pulihi ang torong kanding matag tulo ka tuig.

IV. PAGDUMALA SA KANDINGAN

1. Balay/Tangkal- Importante ang balay o tangkal sa kanding bisan ginatugway man o ginapriso sila sa tangkal. Nagkinahanglan ug balay o payag ang mga kanding aron makapanalipod kanila batok sa ulan. Ang mga kanding mahadlok nga mabasa o maulanang tungod kay dali sila tapdan sa sakit sa baga o numonya. Kinahanglan nga masayon makasulod-gawas ang hangin (well-ventilated) sa sulod sa payag, dili malunupan sa tubig, us sayon limpyuhan.

Gisugyot nga gidak-on sa tangkal sa mga kanding:

	Salog(metro-kwadrado/matag ulo)	Pakan-anan (linear centimeter)
Inahan/Toro/Hamtong	0.75-1.50	15.24-25.40
Nagatubo	0.50-0.75	10.16-15.24
Nati	0.20-0.50	07.62-12.70

2. Pagtugway/pagpasabsab- Ang usa ka ektaryang sabsaban nga puro sagbot nga taas ang kalidad mahimong makasopurta ug mga 15 ka buok kanding.

3. Pag-amuma sa inahan nga kanding (buntis o dili buntis)

Kung ang buntis nga kanding ginakuhaan ug gatas, hunonga ang pagkuha sa gatas mga duha ka bulan sa dili pa kini manganak. Niini nga paagi, makasarang pa kini sa pagmugna ug igong gidaghanon nga gatas alang sa sunod nga

panginahanglan. Ilain pagbutang ang tanang mga inahan nga kanding nga wala nay gatas sulod lamang sa usa ka tangkal. Mga usa ka semana sa dili pa manganak ang mabdos nga kanding, ibutang kini sa lain nga tangkal diin didto kini manganak. Hapit na manganak ang kanding kung muhubag ang binahi-an/pwerta niini ug adunay daw sip-on nga mogawas gikan niini, mogahi ang atngal sa tutoy ug kanunay kining nagalubog. Likayi ang bisan unsang kasaba diha sa lugar paanakan. Usahay ang manganakay nga kanding manginahanglan ug panabang sa pagpanganak niini, ilabi na kadtong mga bisaya o nitibong kanding nga ginapahabalan sa mga torong "purebred", tungod kay kasagaran dagku ang mga anak niini. Seguraduhon nga naa sa husto nga posisyon ang nati nga kanding una kini birahon pagawas sabay pag-utong sa inahan. Kung suhi ang posisyon, ang luyo nga tiil mag-una sa paggawas. Kung maglisod ang pagpanganak sa kanding, pagtawag ug beterinaryo o teknisyen nga may kasinatian sa pag-paanak.

4. Pag-amuma sa gatasan ug nati nga kanding

Trapohi ang baba, ilong ug lawas sa bag-ong gi-anak nga kanding ginamit ang limpyo ug uga nga panapton, ug masahi-a ang dapit sa liog niini aron makaginhawa kini. Higi ug limpyo nga tanod ang pusod ug hidhiri'g "disinfectant". Kinahanglan usab nga makasuso kini sa inahan sulod sa usa ka oras gikan sa pag-anak niini. Alang sa mga nati nga dili makasarang pagsuso tungod sa tumang kaluya, hatagi kini'g "colostrum" o labing unang gatas gikan sa inahan, pinaagi sa "stomach tube". Usahay ang inahan nga kanding dili magpasuso sa nati tungod kay magsakit ang ilang atngal gumikan sa kadaghan sa gatas, tabangi kini pinaagi sa pagpugong sa inahan. Kasagaran, mawala ang sakit sa atngal paghuman ug pasuso. Kinahanglan mahurot ang "colostrum" para dili muhubag nga maoy hinungdan sa sakit nga "mastitis" o impeksyon sa suso. Kon dili mahurot sa nati ang gatas, pislita ang atngal sa gatasang kanding aron mahurot ug gawas ang gatas.

V. "REPRODUCTIVE" NGA KINA-IYA SA MGA KANDING

1. Pangidaron diin magsugod ug pangulag - 4-8 ka bulan
2. Pila ka adlaw molungtad ang pagpangulag - 2-3 ka adlaw
3. Kadugayon sa pagbalik ug pangulag - 18-21 ka adlaw
4. Gidugayon sa pagmabdos - 150 (+/- 5) ka adlaw
5. Labing maayong higayon sa pagpahabal - matag adlaw sa panahon nga kini nag-ulag
6. Tima-ilhan sa pag-ulag o "estrus"- "mucus discharge" o daw sip-on nga mogawas gikan sa banahi-an/pwerta sa babayeng

kanding; dili mahimutang, kanunay nga mangihi, menos ang gana sa pag-kaon, ug kanunay maga-inga (bleating); gusto sa kanunay mopaduol sa torong kanding ug motugot nga angkasan o habalan niini.

Ang pagpahabal o pagsagol sa duha o labaw pa nga kaliwat (blood lines) ngadto sa bisayang babae nga kanding labi pang makadugang sa kamaayo sa resulta o liwat/anak tungod sa ginatawag nga “hybrid vigor”. Ang “anestrus” o dili pagpangulag usa ka kasagarang suliran ilabi na sa inahang kanding nga daghan na’g liwat (high-producing). Ang kasagarang hinungdan niini mao ang kakulang sa mineral, bitamina ug uban pang sustansya, “infection of the genital tract” ug kakulang sa “hormones”. Ang paghatag og “oxytocin” sa inahang kanding pagkahuman gilayon ug panganak makapadali sa paggawas sa inunlan. Makaayo usab alang sa mga paliwatan nga kanding ang paghatag og bitamina A,D ug E kada 3 ka bulan.

VI. UBANG KALIHOKAN SA PAGDUMALA SA KANDINGAN

1. Pagputol sa kuko (hoof trimming)-Putola ang milabaw nga kuko hangtud nga motupong na kini sa “frog” o puti nga bahin dapit sa tunga gamit ang gamay nga kutsilyo nga nagbawog (small curved knife). Kon dili putulon ang sobra ka taas nga kuko mao kini hinungdan nga magki-ang ang mga kanding ug usab makalata sa tiil o “foot rot”.

2. Pagputol sa sungay (dehorning)- Malikayan ang pagkasamad sa nga hayop gumikan sa pagsungag o pagsinungayay. Putola ang sungay kung mopatim-aw na ang “horn buds” (2-4 ka bulan) ginamit ang “hot iron cautery”. Ang ½ pulgada nga puthaw nga tubo mahimong gamiton sa pagsubog sa sungay o “cauterizing”.

3. Pagkapon (castration)- Kaponi ang mga kanding nga dili gamiton paghabal. Labing maayo nga ipahigayon ang pagkapon sulod sa pangidaron nga usa ka bulan, tungod kay gagmay pa ang “testicles”, ug menus pa ang pagdugo ug ang “stress”. Ang kinapon nga kanding dali mudako ug walay baho kon itandi sa kanding nga wala kapuna.

4. Pagpapatik (tattoing)-“earnotching”, ug paghimo’g uban pang tima-ilhan sa mga hayop. Aron masundan ang dagan sa pagtubo ug uban pang panghitabo sa kinabuhi sa matag usa ka kanding, kinahanglan nga matag-usa butangan ug tima-ilhan.

5. Paghimo’g listahan (recording)- Alang sa maayong programa sa “breeding herd”, kinahanglan ang maayong sistema sa listahan. Ang listahan mao ang magtipig sa mga mahinungdanong kasayuran sa matag usa ka hayop.

Ang usa ka ehemplo sa listahan makita sa mosunod:

Numero/Ngalan sa Kanding:_____Petsa sa Pag-anak:_____					
Amahan:_____		Timbang sa pag-anak:_____			
Inahan:_____		Kolor:_____			
Babaye o Lalaki:_____			Kauban Pag-anak(Bugtong/Kaluha):_____		
Pamaagi sa Pagdispatsa:_____			Gibug-aton panahon pagdispatsar: _____		
Petsa sa paghabal	Toro	Petsa sa pagpanganak	Numero Sa Nati	Timbang Pag-anak	Remarks

VII. PAGPAKAON

Ang mga kanding sama sa uban nga mga hayop, nanginahanglan usab ug sustansya sama sa protina,“carbohydrates”, tambok o “fats”, minerals, bitamina, ug tubig.

1.Pagkaon sa nag-gatas na kanding- Sagbot(sama sa Paragrass, Stargrass, Napier) ug legumbre (sama sa centrosema, ipil-ipil, madre de cacao)- 6 kilos/usa/adlaw; 20 litro na tubig ug bitamina ug “mineral salt”; 1 kilo “concentrates”(copra meal,fish meal, meat & bone meal, etc.)

2. Pag-kaon sa buntis ug dili buntis na kanding- Sagbot –“ad libitum”; concentrates- 100-150 gramo/usa/adlaw; tubig nga naay bitamina ug mineral.

VIII. PAG-AMPING SA PANGLAWAS (Health Management)

1.Pagmintinar sa kalimpyo (Sanitation)- Limpyohi matag adlaw ang tangkal sa mga kanding ug hugasi sa tubig sa dili mumenos sa maka-tulo ka higayon matag semana. Esprihe sa kemikal nga pamatay sa kagaw(disinfectant) sa dili momenos sa makaduha ka higayon sa usa ka bulan. Ang mga kagaw nga maoy hinungdan sa mga sakit kusog musanay diha sa mga nagtapok nga mga biya sa hayop.

2.Pagpurga (Deworming)- Gawas sa “pneumonia”, ang mga parasito mao ang ika-duhang hinungdan sa kamatayon sa mga kanding. Suta-a kon aduna ba kini bitok ug hatagi sa hustong matang sa purga.

3. Mga parasito sa gawas sa lawas(External Parasites)- Kon mamatikdan nga adunay kuto (lice and ticks), gamiti sa “acaricide” o susamang mga kemikal nga pampatay kuto, nga mapalit sa pulbos nga porma. Likayi ang paggamit sa basa o “liquid form” nga kemikal.

Source: FITS Livestock & Poultry, DA XI Livestock Division, Fr. Selga, Davao City

OFFICE OF THE CITY VETERINARIAN DAVAO CITY

Technical Bulletin No. 1

PAGPAMUHI UG KANDING

Office of the City Veterinarian, Pichon St., Davao City

Tel. No. 225-0511

Website: www.davaocity.gov.ph/cityvet